

2025, 14 (2), 789-806 | Araştırma Makalesi

Diplomasiye Nebevî Merceğinden Bakmak: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Diplomasi Pratikleri

Recep Şehitoğlu ¹

Hüseyin Avcı ²

Öz

Diplomasinin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Devletler arasında müzakere yürütme sanatı olan diplomasi, uluslararası ilişkilerin temel taşlarından biridir. Zaman içinde diplomasi, küresel gelişmelerin de bir yansıması olarak uygulama bakımından değiştiği gibi yeni başlıklarla da zenginleşmiştir. İkili diplomasi, kamu diplomasisi, çok taraflı diplomasi, ekonomi diplomasisi, dini diplomasi zaman içinde oluşan birçok diplomasi türünden bazılarıdır. İnanç temelli diplomasi olarak da adlandırılan dini diplomasi, dini argümanlarla aktörleri süreçlere dâhil eden yeni bir yaklaşımdır. Günümüzde devlet yönetimlerinde yaygın olan seküler anlayışa rağmen dini diplomasi yaklaşımında aktörler dini anlayış çerçevesinde süreçlerde rol almakta, sorunları bu çerçevede çözüme kavuşturmaya çalışmaktadırlar. İslam peygamberinin uygulamaları dini diplomasi çerçevesinde değerlendirilebilir. Hz. Peygamberin diplomatik çerçevede veya herhangi bir konuda attığı hemen hemen tüm adımlar, konuşmaları, yapıp ettikleri tamamen dini amaçlıdır, inancını yayma, Allah'ın emrini yerine getirme ve peygamberlik vazifesini ifa etmek içindir. Bu yaklaşımla diplomasi çerçevesindeki tüm faaliyetleri de en temelde ve nihai kertede inanç temellidir. İslam peygamberinin hayatı ve peygamberlik sıfatları, diplomasi çerçevesinde incelendiğinde daha çok "dini diplomasi" başlığı altında ele alınan önemli uygulamaları ihtiva etmektedir. Fakat Hz. Peygamberin tüm sözlü veya fiili eylemleri inancı gereği yaptığı dikkate alındığında Hz. Peygamberin diplomasi alanında mühür vb. uygulamalarını da kapsayacak şekilde genel olarak diplomasi pratikleri şeklinde ele almak da mümkündür.

Ayrıca Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki çalışmalarının dört alanda diplomasiye örneklik teşkil eden pratikler olduğu müşahade edilmektedir. Bunlar: a) İslam'a davet etmek üzere hükümdarlara, topluluklara gönderdiği mektuplar, b) hükümdarlara-topluluklara elçi göndermesi, c) kendisine gelen elçi ve heyetleri kabul etmesi ve d) hediyeleşmesi şeklinde ifade edilmektedir. Hz. Peygamberin uygulamaları ve sıfatları ile diplomasi kapsamındaki pratikleri analiz edildiğinde paralellik görülmektedir. Bu nedenlerle bu makalede, Hz. Peygamberin öncelikle dört alandaki diplomasi alanına örnek pratikleri incelenmiş ve kısmen Batı'nın bu alandaki felsefesiyle karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın amacı Peygamberlerin 5 sıfatı ile diplomasi pratikleri ilişkisini analiz etmek ve günümüzde genişleyen, artan siyasi anlaşmazlık yaşayan ve sıcak çatışma bölgelerindeki aktörler için Hz. Muhammed'in (s.a.v.) diplomasi alanındaki pratiklerini alternatif çözüm örnekleri olarak sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Kamu Diplomasisi, Dini Diplomasi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Diplomasi Pratikleri, Uluslararası İlişkiler.

Şehitoğlu, R., & Avcı, H. (2025). Diplomasiye Nebevî Merceğinden Bakmak: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Diplomasi Pratikleri. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 14(2), 789-806. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1618149>

Geliş Tarihi	12.01.2025
Kabul Tarihi	01.06.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

1 Dr. Öğretim Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Gaziantep, Türkiye, rsehitoglu@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6855-4841.

2 Dr., huseyinavci1@gmail.com, ORCID: 0009-0002-8488-4079.

2025, 14 (2), 789-806 | Research Article

Looking at Diplomacy through the Prophetic Lens: Prophet Muhammad's (PBUH) Diplomatic Practices

Recep Şehitoğlu¹

Hüseyin Avcı²

Abstract

The history of diplomacy is as old as the history of humanity itself. Diplomacy, defined as the art of conducting negotiations between states, constitutes one of the cornerstones of international relations. In the contemporary era, and in consideration of global developments, the practice of diplomacy has undergone significant changes. Furthermore, the scope of diplomatic activities has been broadened by the introduction of new titles. The variety of diplomatic practices that have emerged over time is extensive, and includes the following: bilateral diplomacy, public diplomacy, multilateral diplomacy, economic diplomacy, and religious diplomacy. The concept of religious diplomacy, alternatively referred to as faith-based diplomacy, signifies a novel approach entailing the involvement of religious actors in political processes. Despite the prevalent secular perspective within state administrations today, actors engaged in the practice of religious diplomacy participate in processes within the framework of religious understanding, seeking to address issues within this established framework. The practices of the Prophet of Islam can be evaluated within the framework of religious diplomacy. It is evident that the actions undertaken by the Prophet within the context of diplomacy or any other matter are predominantly driven by religious motivations. These actions are undertaken with the intention of propagating his faith, adhering to Allah's directives, and fulfilling his prophetic obligations. It is evident that, in accordance with this approach, all activities undertaken within the context of diplomacy are inherently and ultimately founded on faith. When the life of the Prophet of Islam and his prophetic attributes are analysed within the framework of diplomacy, they contain important practices that are mostly dealt with under the title of "religious diplomacy". However, it is also possible to consider the Prophet's practices in the field of diplomacy as diplomacy practices in general, including the Prophet's practices such as seals, etc. in the field of diplomacy, based on the fact that the Prophet did all verbal or actual actions in accordance with his faith.

Furthermore, it has been observed that the activities undertaken by the Prophet during his time in Medina exemplified diplomatic practices in four distinct domains. The following are the actions of the individual in question: a) The sending of letters to rulers and communities, inviting them to embrace Islam. b) The sending of ambassadors to rulers and communities. c) The acceptance of ambassadors and delegations at his court. d) The exchange of gifts. When the practices and attributes of the Prophet Muhammad and his practices within the scope of diplomacy are analysed, parallels are seen. In this article, an analysis was conducted of the Prophet's exemplary practices in the field of diplomacy in four areas. These practices were then compared with the philosophy of the West in this field. The objective of the present study is to analyse the relationship between the five attributes of the Prophets and diplomacy practices. In addition, the study will present the Prophet Muhammad's (PBUH) practices in the field of diplomacy as examples of alternative solutions for actors in today's expanding, increasing political disputes and hot conflict regions.

Keywords: Diplomacy, Public Diplomacy, Religious Diplomacy, Prophet Muhammad's (PBUH) Diplomacy Practices, International Relations.

Şehitoğlu, R., & Avcı, H. (2025). Looking at Diplomacy through the Prophetic Lens: Prophet Muhammad's (PBUH) Diplomatic Practices. *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(2), 789-806. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1618149>

Date of Submission	12.01.2025
Date of Acceptance	01.06.2025
Date of Publication	30.06.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

1 Asst. Prof., Gaziantep Univ., Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Gaziantep, Türkiye, rsehitoglu@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6855-4841.

2 Ph.D., huseyinavci1@gmail.com, ORCID: 0009-0002-8488-4079.

Giriş

Uluslararası ilişkiler disiplini genel olarak diplomasi faaliyetleri şeklinde ifade edilmektedir. Kavram, bir anlamda disiplin ile özdeşleşmiştir. Diplomasi kavramının, hariciye mesleği (Danışmend, t.y.), milletlerarası münasebetleri müzakere vasıtasıyla yönetme (Demir, 2012, s. 7), bir sanatın icra edilmesi (Nicolson, 1970, s. 21), uluslararası aktörlerin kendi politikalarını bir başka uluslararası aktöre ulaştırma çabası (Papp, 1991, s. 500) gibi tanımlamaları literatürde bulunan başlıca tarifler arasında gösterilmektedir. Bir başka ifadeyle diplomasi, müzakerenin profesyonel ve stratejik bir yöntemle yürütülmesi şeklinde ifade edilmektedir. İslam Hukukçuları diplomasi yerine daha geniş anlamı olan “Siyer” veya “Siyer ve Megazi” terimlerini kullanmışlardır (El-Fetlavi, 2018, ss. 73-74; Yaman, 2009, s. 316).

Diğer taraftan diplomasi, aktörlerden sadece güçlü olanın kazandığı bir stratejik iletişim yöntemi değil, aynı zamanda zayıf olanın da kazançlı olabileceği durumları içerisinde barındırmaktadır. Diplomasinin çok taraflı diplomasi, ikili diplomasi, sivil diplomasi, zirve diplomasisi, mekik diplomasisi, zorlayıcı diplomasi, track II diplomasi, kamu diplomasisi vb. birçok çeşidi bulunmaktadır. Diplomasi çeşitlerinden kamu diplomasisi, diplomasinin uygulama alanlarından biri olup günümüzde devletlerin en çok muhatap olduğu bir yumuşak güç pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Esas itibarıyla yabancı toplumlarda yürütülen diplomasi faaliyetleri olarak ifade edilebilir. Bu diplomasi faaliyeti yürütülürken de hedef alınan yabancı toplumların siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, sivil vb. hassasiyetleri göz önünde bulundurulmaktadır.

Diplomasi kavramı ile ilgili tanımlamalar 1700’lerin başında yapılmış olsa da diplomatik faaliyetler asırlar öncesine dayanan bir kökene sahiptir. Özellikle İslam dininin, Müslüman olmayan toplumlara anlatılması, yayılmaya çalışılması ve Müslüman olmayan toplumların İslam’a davet edilmeleri yani tebliğ süreçleri, bir diplomasi faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki; İslam dininin davet edicisi ve tebliğcisi olarak ifade edilen Peygamberlerin sıfatları, görev ve sorumlulukları, yaşam şekilleri, örneklik teşkil etmeleri, lider olmaları, din ve siyaset insanı oluşları, onlara, doğal olarak bir diplomasi aktörü, yani peygamber diplomat olma misyonu yüklemektedir. Akdemir (2018, s. 57), Peygamberlerin sıfatlarını “emânet, fetânet, ismet, sıdk ve tebliğ olarak ifade eder. Söz konusu bu sıfatlar, diplomasi merceğinden bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, yabancı toplumlarda etki uyandırması hasebiyle diplomasi ve Peygamberlerin sıfatları arasında ortak noktalar bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu ortak noktalar, Peygamberlerin diplomasi faaliyetlerinin mercek altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sıfatlarının yanı sıra çevre ülke ve kabileleri-toplulukları İslam’a davet etmek üzere mektuplar göndermesi, kendisine gelen elçilere yönelik ağırlama ve uğurlama gibi nev-i şahsına münhasır uygulamaları, diplomasi alanına zenginlik katan örnek pratiklerdir. İslam Peygamberinin gerek elçilere davranışları ve gerekse gönderdiği mektuplardaki mesajları incelendiğinde onun İslami literatürde “zarurat-ı diniyye” olarak nitelenen insanlığın-dinin vazgeçilmez 5 temel insan hakkı olarak din, akıl, namus, can ve mal güvenliği (Çınar, 2013, s. 138) merkezli ve inanç temelli, adalet ve ahlaki ilkeler odağında hareket etmesi, günümüzde reel politişinin baskın olduğu devlet aktörleri için daha da dikkat çekici olmaktadır.

Yer Küre üzerinde son birkaç asırdır Batılı devletlerin ihdas ettiği günümüz uluslararası ilişkiler sistemi mevcuttur. Bu sistem, sömürüye dayalı çıkar ve menfaat odaklı bir

anlayışla oluşturulmuştur. Dolayısıyla doğal olarak özellikle diplomasi ile ilgili literatürde yoğunluklu bir biçimde Batılı ve İngilizce kaynakların bulunduğu uluslararası ilişkiler disiplini açısından İslam dünyasının da bu alanda çalışmalar barındırdığını aktarmak, disipline katkı sunacak bir girişimdir. Nitekim siyer⁵ bilimine bakıldığında uluslararası ilişkiler disiplinine katkılarının olduğu görülecektir. İslam Peygamberinin diplomatik ilişkileri, savaş ve barış zamanlarında sahip olduğu hukuk düşüncesi ve içtihatları, devletlerarası münasebetleri, dış politikayı yorumlaması ve bu doğrultuda aksiyon almasının günümüz modern uluslararası ilişkiler disiplinine, dış politika ve diplomasi geleneğine temel referans oluşturduğu aşîkârdır (Sayın, 2011, s. 252).

Hız. Muhammed'in (s.a.v.), diplomatik temasları daha çok Medine'de cereyan etmiştir. Bu durum aslında bizlere Medine Şehir Devleti kurulduktan sonra tebliğ üzerinden bir diplomasi faaliyeti gerçekleştirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. İslamiyet'i daha geniş kitlelerin duymasını sağlamak ve yeni insanları İslam'a davet etmek amacıyla pek çok devlete elçiler ve mektuplar göndermiştir (Çelik, 2019, ss. 92-103). Aynı şekilde Hız. Peygamber, kendisiyle görüşmek için gelen birçok elçi ve heyeti de ağırlamıştır (Çelik, 2019, ss. 96-97). Elçi ve heyetleri farklı yerlerde ağırlamakla birlikte Mescid-i Nebi içerisinde "Üstüvanetu'l-vüfud" (elçiler sütunu) bölgesini bu amaçla kullanmıştır (Aydeniz, 2018, s. 97). Elçiye "zeval olmaz" ilkesi çerçevesinde elçilerin güvenliğini sağlamış ve elçilere mutlaka hediyeler vererek onları uğurlamayı adet haline getirmiştir. İslam Peygamberi, elçi ataması yaparken elçilerin gittikleri ülkenin dilini bilmesine özen göstermiş ve görevlendirdiği elçilerin ilgili ülkedeki toplumun sosyolojisini bilen kişilerden olmasına dikkat etmiştir (Önkal, 2016, s. 276; Kettani, 1990, s. 190). Elbette bu tutum ve davranış daha sonra nitelikli devlet insanlarının yetişmesine de öncülük etmiştir. Öyle ki yazı kâtibi Zeyd b. Sabit'e, İbranice ve Süryanice öğrenmesini söylemiştir (Kutluay, 2009, ss. 129-130). İslam Peygamberinin diplomatlar için en büyük özelliği, elbette kendi şahsiyetidir. O, yaratılmışların en mükemmelidir. Dolayısıyla bir Peygamber olarak bütün Müslümanlara olduğu gibi diplomatlara da örnektir. Onun davranışları ve sözleri içinde diplomatların örnek alabileceği pek çok davranış kalıplarına ve sözlere rastlamak mümkündür.

Hız. Peygamberin diplomatik kişiliği ve uygulamaları hakkında bir noktayı daha vurgulamak yerinde olacaktır. Hız. Peygamberin üstün diplomatik meziyetlerini daha iyi kavramak adına içinde bulunduğu Arap toplumunun siyasi, sosyal, ticari, tarihi ve kültürel özelliklerini de göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır. Hız. Peygamberin doğup büyüdüğü Arap yarımadasında Sümerler, Asurlar ve Babürler gibi insanlığın kadim uygarlıkları yaşamışlardır (El-Fetlavi, 2018, s. 36). Hız. Peygamberin doğup büyüdüğü topraklar, yabancı güçler tarafından işgale uğramamış, Arap toplumu, kabile sistemiyle kendi yönetim şekillerini oluşturmuşlardır. Hız. Peygamberin doğduğu Kâbe merkezli Mekke, bölgenin ticaret mekezi olmuş, bölgede Arapça üst düzeyde konuşulmuş ve bilgi akışının canlı olduğu bir yer olagelmıştır. Soyun, nesebin de çok önemli ve belirleyici olduğu, Hız. Peygamberin soyunun Hız. İsmail'e dayandığı (Hasanoğlu, 2024, s. 63) düşünülürse onun şahsi özellikleri ve peygamber olmasının

⁵ İslam din biliminde peygamberlerin, din büyüklerinin, halifeler, hükümdarlar gibi büyük şahsiyetlerin hayat hikâyelerini, davranışlarını ve eylemlerini anlatan bilim dalıdır. Detaylı bilgi için bakınız: Sayın, Y. (2011). Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, (17). Ayrıca siyer, diplomasi anlamında kullanıldığı gibi daha geniş anlamda devlet yönetimi anlamına da gelmektedir (Çelik, 2019, s. 82; Yaman, 2009, ss. 37/316).

yanında Arap toplumunun ve bölgenin yukarıda sayılan özellikleri ile içinde bulunduğu toplumdan da diplomatik uygulamalar bakımından güçlü nitelikleri devraldığı belirtilebilir. Hz. Peygamberin kendisini anlatmak, tebliğ etmek gibi maksatlarla ve zaman zaman tartışmaya varan Yahudi ve müşriklerle olan münasebetleri, müsbet bakımdan onların yaptıkları iyi davranışları örneklemeleri (Arslantaş, 2016, s. 162), Hz. Peygamberin Yahudi kökenli (Arslantaş, 2005, ss. 37-38) bir eşinin olması dikkate alındığında birlikte yaşadığı toplumu etkilediği ve o toplumdan da etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin başarılı diplomatik kişiliğini analiz ederken içinde büyüdüğü toplumun yapısını da dikkate almak gerekmektedir (El-Fetlavi, 2018, s. 48).

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Sıfatları ve Diploması Pratiklerine Kamu Diplomasisi Nazarından Bakmak

Kamu diplomasisi faaliyetleri ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) siyasi ilişkilere yansıyan sıfatları arasında bir bağlantı kurabilmek için İslam Peygamberinin sergilediği tutum ve davranışların kamu diplomasisindeki karşılığına değinmek gerekmektedir. Bu çerçevede, diğer peygamberlerin olduğu gibi Hz. Peygamberin de 5 sıfatı olan Emanet, Fetanet, İsmet, Sıdk ve Tebliğ üzerinden bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Emanet Sıfatı: Emin, doğru, güvenilir, dürüst ve huzur anlamları taşımaktadır (Toksarı, 1995, ss. 81-83). Kamu diplomasisinin "ulusların karşılıklı güven ve faydalı ilişkiler geliştirdiği ve güvenli bir küresel çevre oluşturmak için çok önemli hale gelen anahtar bir mekanizma" (Bergstrom, 2018, s. 2) olduğu düşünüldüğünde emanet ya da emin sıfatını taşıyan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kamu diplomasisi bağını kurmak kolaylaşmaktadır. Öyle ki İslam Peygamberi, hem insan hem de lider olarak davranış ve tutumlarıyla sadece Müslümanların değil, aynı zamanda Müslüman olmayanların da takdirini kazanmış bir şahsiyettir.

Fetanet Sıfatı: Kıvrak zekâya sahip olmak, hızlı kavramak, idrak etmek, bilinçli olmak, düşünmek ve sezmek anlamları taşımaktadır (Sönmez, 2022, s. 726). Fetanet sıfatının bilgi ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Şuur, zihin duyarlılığı, muhakeme yeteneği gibi vasıfları da bu kelime kapsamına almak mümkündür. Bu sıfatın kamu diplomasisi boyutu, uygulayıcılarının da kıvrak zekâya sahip olması ve hızlı kararlar alarak bilinçli bir şekilde yabancı toplumlarda kamu diplomasisi faaliyeti yapmalarıyla ilgilidir. Kamu diplomasisi faaliyeti doğru aklın ürünüdür ve bilinçli bir şekilde yapılmalıdır. Dolayısıyla kamu diplomasisi uygulayıcılarında olması gereken sıfatlardan biri de fetanet sıfatı olmak zorundadır. Örneğin İslam dini, Mekke'de doğmuş ve oradan da tüm dünyaya yayılmıştır. Bu yönüyle İslam'ın yayılışı bizlere diplomatik açıdan keskin bir zekâyı göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü İslam Peygamberi, öyle kıvrak bir zekâyla diplomatik münasebet yürütmüştür ki; İslam dini ya da diğer bir deyişle Müslümanlık, Mekke sınırlarını aşmış ve Arap yarımadasında karşılık bulmuştur (Argun, 2022, s. 44). Ardından da dünya çapında bir yayılım göstermiştir. Öyle ki; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) stratejisini takiben kendinden sonra gelen yöneticiler de aynı diplomatik girişimleri devam ettirmiş ve diğer ülke idarecilerine ve halklarına İslam'ın diploması modelini aktarma imkânı bulmuşlardır. Bu aynı zamanda bir yumuşak güç unsuru olarak kamu diplomasisinin uygulama alanlarından biri olan dini diploması pratiğidir.

İsmet Sıfatı: Engel olmak, önlemek, mâni olmak, himaye etmek, korumak, sığınmak, dayanmak, kazanmak, bağlamak anlamları taşımaktadır (Bulut, 2012, ss. 134-136). Bir

yumuşak güç uygulama alanı olarak kamu diplomasisi faaliyetlerinde, bir ülke için yabancı toplumlarda akıl ve gönülleri (Ekşi, 2014, s. 45) kazanma boyutu bu sıfatla açıklanabilmektedir. İslam Peygamberinin İslam Devletinin ülke içinde siyasi birliği sağlamak için Mekke'nin ileri gelenleri ile yaptığı görüşmeler, Hudeybiye Barış Antlaşması ve Medine Vesikası bu anlamda atılmış tarihi adımlardır (Argun, 2022, s. 44).

Sıdk Sıfatı: Gerçeği söylemek, hak, hakikat istikâmet ve adalet üzere olmak, din ve akıl dairesinde kalmak, samimiyet ve içtenlik anlamlarına sahiptir (Çağrı, 2009, ss. 98-100). Kamu diplomasisinin bir ülkenin savlarını savunurken ve karşı toplumlara bu savları anlatırken samimi ve içten olunması zarureti söz konusu olduğundan bu sıfatın, kesinlikle kamu diplomasisi boyutu bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu sıfatı, düşman şahsiyetler tarafından dahi takdir edilmiştir. Öyle ki; İslam dininin en azılı düşmanlarından olan Ebu Cehil, Ahnes bin Şerik, Utbe b. Rabia ve daha sonradan Müslüman olan Ebu Süfyan dahi kendisinin en doğru insan olduğunu itiraf etmiş veya onun üstünlüğünü teyit ederek ona hayranlık içeren ifadeler sarfetmekten kendilerini alamamışlardır (İbn Hişâm, 1955, ss. 313-314; Semerkandî, 2007, s. 282; Önkâl, 1989, s. 174). İslam Peygamberi, bu girişimleri yaparken kendi prensiplerine bağlı kalmış, Richelieu veya diplomasiyi muhatabını aldatma aracı olarak gören Machiavelli (İskit, 2018, ss. 19-20) tarzıyla hareket etmeyerek ahlaki ve siyaseti, diplomasinin içerisinde tutmuştur (Argun, 2022, s. 45). Yani İslam Peygamberi, kendi şahsında herkesin mutabık olarak ifade ettiği doğruluk ve dürüstlüğü işaret eden sıdk sıfatını, diplomatik faaliyetlerinde de eksiksiz göstermiş, yaptığı bütün anlaşmalara bağlı kalmış ve bazı hükümler aleyhinde gelişse dahi anlaşma hükümlerine riayet etmiştir. Bu durumun en bariz örneği, Hudeybiye Antlaşması'nda görülmektedir. Bu Musalaha'da anlaşma maddelerinden biri "eğer müşriklerin içinden biri Müslümanlara iltica ederse, Müslümanlar o şahsı iade edecek, fakat Müslümanların içinden biri müşriklere sığınursa onlar bu şahsı iade etmeyecekler" (İbn Hişâm, 1936, ss. 321-332; Vâkıdî, 2014, ss. 383-388) şeklinde yer almıştı. Bu maddeler üzerinde tartışılırken, henüz anlaşma imza altına alınmadan Mekke'den zincirlere bağlı olarak Ebû Cendel isimli yeni İslama girmiş olan sahabe çıkagelmışti. Ebû Cendel'in babası Süheyl b. Amr ise Kureyşlilerin anlaşma heyetinin başkanıydı. Süheyl, anlaşmaya göre Ebû Cendel'in kendisine verilmesini istedi. Aksi halde anlaşmanın geçersiz olacağını söyledi. Buna karşılık olarak İslam Peygamberi her ne kadar hoşnut olmasa da bu talebe razı oldu (Tüzün, 2021, s. 44). Bu durum sebebiyle Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Ebu Cendel'e aşağıdaki metinde de görüleceği üzere söyledikleri diplomatik olarak yapılan görüşmelerde akit ve söze riayet konusunda önemli bir temsil oluşturmıştır.

"Ey Ebû Cendel! Sabret ve kazanacağın sevabı düşün! Allah senin ve seninle beraber olan zayıf Müslümanlar için bir kurtuluş ve çıkış yolu ihsan edecektir. Biz bu kavimle (Kureyş) bir barış anlaşması akdettik. Bu konuda biz onlara Allah namına ahid verdik. Biz bu verdiğimiz sözden geri dönmeyiz." (İbn Kesir, 1995, ss. 1-15).

Hz. Ömer, Hudeybiye Musalahası'nın bu şartını ağır bulmuş ve bunu kabullenememiştir. Bu konudaki düşüncelerini İslam Peygamberine hitaben "Ya Resûlallah! Kureyş'e bu şahsı (Ebû Cendel'i) niçin veriyoruz. Bu işte bu düşük duruma niçin razı oluyoruz?" şeklinde aktarmıştır. İslam Peygamberi de "Biz onlarla bu iş konusunda ahitleştik (sözleştik). Verilen sözden dönmek dinimizde yoktur" diyerek bu söze karşılık

vermiş, (Belazuri, 1996) anlaşmanın mürekkebi bile kurumamışken yeni Müslüman olan sahabeye karşı ikircikli bir tutum takınmadan antlaşmalara uyma ilkesine bağlı kalmıştır. Hz. Peygamberin, bu barış antlaşması esnasında anlaşma maddelerine riayet etme ve verilen söze sadık kalma davranışı daha sonra sahabeler tarafından sürdürülmüştür. İslam Peygamberinin vefatından sonra onun tavır ve davranışlarını rehber edinenler, Rumlara saldırı konusunda onun tavır ve davranışlarına uyacak şekilde birbirlerini uyarmışlar ve diplomaside karşılıklı bilgi verilmesi konusuna dikkat etmişlerdir. Halife Muaviye ordusunu hazırlayıp Rum beldelerine doğru ilerlemiş, çünkü Rumlar ile aralarındaki anlaşma biter bitmez saldırmak düşüncesindedir. Ancak bu esnada Süleym bin Amir, atı üzerinde gelerek “*Allahu Ekber! Verilen ahde vefa gerekir bozmak değil*” diyerek Peygamber’den “*kimin bir kavimle arasında bir anlaşma varsa süresi tamamlanuncaya kadar anlaşmayı bozmasın veya değiştirmesin muhatapların anlaşmayı bozduklarını görürse de anlaşmayı bozduklarını onlara bildirsin ki aralarında eşitlik olsun*” şeklinde işittiğini aktarmıştır (Tüzün, 2021, ss. 44-45). Bunun üzerine Muaviye ordusuyla geri dönmüştür. Ancak karşı tarafın sözleşmeye bağlı kalmadığı, anlaşmayı ihlal ettiği ve ihanette bulunduğu bir durumda sözleşmenin bozulmasına izin verilmiştir (Tüzün, 2021, s. 45). Bu konuyla ilgili şu ayet nazil olmuştur: “*Antlaşma yaptığım bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.*” (Kur’an-ı Kerim Meali, Enfal Suresi, 8/58). Kurtubi bu ayetin Nadir ve Kureyza oğullarına yönelik indığını belirtmiştir. Nitekim İslam Peygamberi, Medine’deki Yahudi kabileleriyle anlaşma yapmış ancak Yahudiler anlaşmaya ihanet ettikleri için onlarla yapılan anlaşmayı bozmuştur (Kurtubi, 1999, s. 74).

Diğer taraftan devletlerarası ilişkilerde ve diplomaside Avrupalılar birçok defa anlaşmaları bozmuşlardır. Bunda Papazlar ve Machiavelli gibi düşünürlerin etkisi büyüktür. Fakat ilerleyen süreçte Avrupa, Müslümanların 1400 sene öncesi devletlerarası ilişkilerde uyguladığı *ahde vefa* (pacta sunt servanda) ilkesinin önemini anlamış olmalı ki; Batı merkezli kurulan dünya sisteminin en büyük çatı kuruluşu olan Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ahde vefa ilkesi, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde resmen kabul edilmiştir. Böylelikle bu ilkeye modern diplomaside ahde vefa yani anlaşma kuralları bağlayıcıdır ilkesine yer verilmiştir (Çiftçi, 2015, s. 82).

Tebliğ Sıfatı: Götürmek, ulaşmasını sağlamak, tebliğ etmek, iletmek, bilgilendirmek, bilgi vermek, rapor vermek anlamları taşımaktadır (Boynukalın, 2011, ss. 218-219). Kamu diplomasisinin bir stratejik amaç, stratejik bir iletişim aracı (Kalın, 2012, s. 150), ilişki kurmak (Leonard, 2006, s. 8) gibi tanımlamalarının olduğu düşüldüğünde, bu sıfatın kamu diplomasisi boyutuyla ilintili olduğunu ifade etmek gerekir. İslam dini, bir barış dinidir, peygamberler de bu barış dinini yeryüzüne hâkim kılmak üzere vazifelendirilmişlerdir. Dolayısıyla İslam’da diplomasi, Kur’an-ı Kerim temellidir. Öyle ki; evrensel ve insani değerlerin en yücesi ve en değerlisi elbette Kur’an’da ifade edilmiştir. Dolayısıyla İslam Peygamberi de Kur’an’ın hükümlerini yeryüzüne yaymak ve tüm insanlığı İslam’la buluşturmak üzere bir diplomasi faaliyeti gerçekleştirmiştir. Tebliğ, esas itibarıyla stratejik bir diplomasi yönetimidir. Bu bakımdan Hz. Peygamberin yabancı devletlere gönderdiği mektuplar, kendisinin diplomasi yoluyla barışı öncelediğinin bir kanıtıdır (Argun, 2022, s. 44). Yabancı devletlere gönderilen mektuplar, İslam Peygamberinin stratejik olarak diplomasi yoluyla barışı önceleyen

tutumunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca bu diplomatik mektuplar, doğduğu yarımada daâhi tam olarak bilinmeyen bir dini, kıta dışına taşımıştır.

H. Muhammed'in (s.a.v.) Geleneksel Diplomasi Pratikleri

İslami literatürde bu alanla ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Örneğin diplomasi kaynağının kökenleri, Batılı kaynaklara dayandırılmış olsa da diplomatik temsilcilik, H. Muhammed (s.a.v.) döneminde "sefir", "rasûl", "berid" gibi kavramlar altında ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra İslam Peygamberi döneminde bizzat kendisinin önderliğinde yürütülen dış ilişkilerin (diplomatik faaliyetler) daha ahlaki bir zeminde yürütüldüğünün altını çizmek gerekir. Zira insanlığın kurtarıcısı ve âlemlere rahmet olarak gönderilen bir yüce şahsiyetin ekonomik, siyasi, kültürel ve stratejik unsurlar bakımından doğrudan ahlaki öğelerle uyumlu olduğunu zikretmek gerekir. Kendisini, diplomatik temsil ve sıfatları yönünden hiçbir kimseyle karşılaştırmak söz konusu dahi olamaz. İslam Peygamberinin diplomatik ilkelerini, "Allah'a iman, erdemlilik, arabuluculuk, mazluma yardım, dostluk, insani haysiyet ve şeref merkezli olma (insanîlik), ültimatom, mütekabiliyet, yumuşak mizaçlı ve toleranslı olma" (Çelik, 2019, s. 81). şeklinde ifade etmek mümkündür

Kissinger, diplomatların görevlerini icra ederken onların uluslararası ilişkilerde adeta "bir orkestra şefi" (Demir, 2012, s. 7) gibi kusursuz çalışmaları gerektiğini vurgulamıştır. Buradan hareketle H. Muhammed'in (s.a.v.) de diplomatlara nazaran diplomasiyi ustaca kullandığını haddi zatında dönemin milletler arası münasebetlerinin usul ve esaslarını en iyi şekilde yerine getirdiğini söylemek gerekir. Bu bağlamda yoğun diplomatik yazışmalar (diplomatic correspondence) içinde bulunduğunu ve esasen dış ilişkiler faaliyetlerini de bir strateji kapsamında yerine getirdiğinin altını çizmek gerekir. Öyle ki; diplomasi dilini ustaca kullanan H. Muhammed (s.a.v.), diplomatik yazışmalarında her zaman barışı ön planda tutmuş ve karşı tarafta güven tesis etmiştir. İslam dininin bir gereği olarak böyle yapılması ve Peygamberinin de bu şekilde davet/tebliğ rolünü yerine getirmesi, Müslüman olmayan toplumlarda sempati uyandırma, onların kalplerini ve zihinlerini kazanma açısından stratejik öneme sahiptir.

Elçi Gönderimleri

Peygamberliğinin Mekke döneminde H. Peygamber ile görüşen farklı kabilelerden insanlar, Müslüman olmuşlar ve kendi kabilelerine dönmüşlerdir. Daha sonra Müslüman olan bu sahabeler, elçilik faaliyeti olarak kendi kabilelerini temsilen H. Peygamber ile görüşmek üzere bir kısmı Mekke'de ziyarete gelmişlerdir. Mekke'de Müslüman olan bu sahabeler, daha yoğun olarak Medine'de heyetler halinde veya kabile lideri olarak "senetü'l-vüfûd" (Fayda, 2009, ss. 520-521) diye adlandırılan elçilik faaliyeti olarak 630 yılında H. Peygamber ile (Demircan, 2024, s. 273) görüşmeye gelmişlerdir.

Medine'de H. Peygamberin öncülüğünde Medine Şehir devletinin kurulması, Müslümanların güç merkezi haline gelmeleri öncelikle çevredeki kabilelerin H. Peygamberi ziyarete gelmelerine yol açmıştır. Bu nedenle H. Peygamber'in diplomatik faaliyetlerinin Mekke'den daha ziyade Medine'de yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Medine'ye gelen heyetlere örneklerden bazıları; Ebû Zer el-Gıfârî, Tufeyl b. Amr ed-Devsî, Ezd-i Şenûe Elçisi Dımâd, Benî Dâr Heyeti'dir. Mekke'ye gelen heyetlerden bazılarına örnek ise; Medine Temsilcileri (Akabe Biatları) (Kapar, 2017a, ss. 44, 53) ve ilk Habeş Hristiyan Heyeti'dir (İbn İshak, 2012, ss. 284-285). H. Peygamber'in hicret

sonrası Medine’de yeni kurulan Devleti güçlendirmek, bölgedeki farklı inanca sahip Arap ve Yahudi topluluklar ile ittifaklar kurmak, sosyal yapıyı güçlendirmek üzere bu topluluklarla çeşitli müzakere süreçlerini yürütmesi, Medine döneminin ilk diplomasi süreci olarak görülebilir. Medine döneminde Hz. Peygamberin modern diplomasiye daha uygun düşen pratiği ise Habeşistan’a gönderilen elçi ve mektupla olmuştur. Müslüman oldukları için baskıdan kurtulmak adına bir grup Müslüman, Habeşistan’a hicret etmiş, hicret eden bu Müslüman grubun kendilerine teslim edilmesini isteyen Mekkelilere karşı Bedir Gazvesi sonrasında Hz. Peygamber farklı bir diplomatik adımla elçi göndermiştir. Hz. Peygamber, o dönemde henüz Müslüman olmamış olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi, Habeşistan Kralı Necaşi’ye elçi olarak göndermiş ve Necaşi’den kendisine sığınan Müslümanların Mekkelilere teslim edilmemesini talep etmiştir. Gönderilen elçi ve iki mektupla birlikte gerçek anlamda diplomatik bir faaliyetten bahsedebiliriz (İşpirli, 1995, ss. 3-15). Bu durum, bazen elçilerin gayrimüslimlerden de seçilebildiğini göstermektedir. İslam Peygamberinin bu tercihi, onun diplomatik şahsiyeti ve Necâşi ile olan yakın ve samimi ilişkisi olarak gösterilmiştir (Kapar, 2017b, s. 274).

Hız. Muhammed (s.a.v.), hicretin 6. yılında 6 elçi belirlemiş ve bu elçileri İslam’a davet amacıyla değişik devletlere göndermiştir. Bu dönemde kurumsallaşmakta olan yapısı ve daha önce benzer ihtiyaçların olmaması nedenleriyle özel yetiştirilmiş elçiler yoktu. Bu anlamda İslam Peygamberinin seçtiği elçilerde bazı özelliklerin olmasına dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Seçilen elçilerde; güvenilirlik, ahlak, fiziki güzellik, ikna gücü, idrak yeteneği, gözü tok olma, dürüstlük, bilgi ve hitabet gibi özelliklere sahip olmanın yanında gidecekleri bölgeleri daha önce görmüş olma ve dillerini bilme gibi özellikler aranmıştır (Şulul, 2011, s. 752; Avcı, 2003, ss. 41-42). Gönderdiği elçiler incelendiğinde temel özelliklerinin yanında gidecekleri ülke ve hükümdarların özelliklerine göre ilave özellikler aranmıştır. Bazı elçilerin Müslüman olmadığı halde gerekli şartları taşıdıkları için Hız. Peygamber tarafından elçi olarak gönderilmeleri buna örnektir. Dil bilmesinin yanında dikkat çeken fiziksel yapısı nedeniyle Bizans’a Dihye isimli sahabe, Sasani devletine o coğrafyayı iyi bilmesi nedeniyle Abdullah isimli sahabe elçi olarak gönderilmiştir. Habeş Kralı Necaşi’ye elçi olarak gönderilen Amr b. Ümeyye diğer temel özelliklerinin yanında Habeşistan ile olan ilişkisi nedeniyle seçilmiştir (Kapar, 2017b, ss. 279-280). Diğer taraftan elçiler seçilirken şecaat ve cesaret sahibi olanlar tercih edilmiştir. Bu da her ne olursa olsun elçilerin gittikleri yerlerde çekinmeden mesajları aktarmaları ve doğru bildiklerini söylemeleri açısından önemli bir kıstastır (Durmaz, 2012, s. 25).

Sayın (2011, s. 259); İslam fıkhnın, elçilikler ve elçilerin diplomatik statüleri ve durumlarına ilişkin kapsamlı bir çerçeve çizdiğini belirtir. Buna göre İslam dininde, elçilerin dokunulmazlığının bulunması, bazı imtiyazlarla beraber özgür olması sağlanmıştır. Dolayısıyla yukarıda ifade edildiği üzere devletlerarası münasebetlerde barış ve adalet, İslam dininin temel noktalarıdır. Bu nedenledir ki bu barış ve adalet üzere olan dinin Müslüman olmayan toplumlara aktarılmasında önemli bir vazife üstlenen elçiler ve diplomasi kurumu, büyük öneme sahiptir. İslâm hukukunda elçinin dokunulmazlığı esas kabul edilmiştir. İslâm hukukçuları bu konuda Hız. Peygamber’in (s.a.v.) Müseylime’nin elçilerine karşı davranışını delil olarak zikretmişlerdir. Rivâyete göre irtidat eden Müseylime, peygamberliğini ilan etmiş ve Medine’ye iki elçi göndermişti. Hız. Peygamber (s.a.v.), Müseylime’nin gönderdiği mektubu okumuş sonra elçilere “Siz bu konuda ne diyorsunuz?” diye sormuştu. Onlar, “Biz de Müseylime’nin

söylediğini söylüyoruz” demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara, “Allah’a yemin olsun ki, eğer elçilerin öldürülmesi caiz olsaydı, ikinizin de boynunu vururdum” demiştir (Ebû Dâvûd, 1992, s. 154). Bu elçiler, diplomatik misyonları dolayısıyla irtidat suçundan ötürü herhangi bir cezaya çarptırılmamışlardır.

Mekke ve özellikle Medine döneminde çok sayıda heyet veya elçinin geldiğini, gelen elçi ve heyetlerin geliş amaçlarının çok farklı olduğunu ifade etmek gerekir. Gelen heyetlerin bazılarının amaçlarını; Hz. Peygambere İslâm hakkında bilgi toplamak, antlaşma yapmak, siyasi, ekonomik ve ticari ilişki kurmak, Hz. Peygamberi tanımak, esirlerini kurtarmak, suikast düzenlemek ve casusluk yapmak şeklinde ifade etmek mümkündür (Kapar, 2017a, ss. 304-315). Hz. Peygamber, diplomasi pratiği olarak elçi göndermenin yanında çok sayıda elçi ağırlamış, elçileri karşılamak için özel kıyafetler giymiştir. Farklı mekânlarda elçileri ağırladığı görülmekle birlikte özel olarak elçilerin ağırlandığı mekânlar da (Medine’de Mescid-i Nebevî’de “Üstüvanetü’l- vüfûd”-elçiler sütunu) tanzim ettirmiştir. Hz. Peygamber, ziyarete gelen heyetlere-elçilere ilişkileri geliştirmek için hediye vermiş, kendisine verilen hediyeleri kabul etmiş, onların mal-can güvenliğini sağlamış ve kendilerine ibadetleri için Mescid-i Nebevî’de imkân sağlamıştır. Gelen elçilere tebliğde-davette bulunmakla birlikte, “dinde zorlama yoktur” (Kur’an-ı Kerim Meali, 2011, Bakara, (2)256) prensibini inanç özgürlüğü çerçevesinde uygulamıştır. Hz. Peygamber, en meşhur hitaplarının başında gelen Veda Hutbesinde de can ve mal emniyetine değinmiştir (Erul, 2012, s. 592). Gelen elçiler, kendisine nasıl davranırlarsa davransınlar, elçinin ülkesinde Hz. Peygamberin gönderdiği elçilere kötü davranılmış ve Hâris Bin Umeyr El-Ezdî, Bizans-Şam Valisi tarafından şehit (İbn Sa’d, 2015, s. 128) edilmiş bile olsa elçilere zarar verilmemiş, can güvenliği sağlanmıştır. Dahası elçiler geri dönerlerken elçileri hediyelerle uğurlamayı adet haline getirmiştir.

Diplomatik Yazışmalar: Mektup Gönderimleri

Hz. Peygamber, devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarında o günkü diplomasi geleneğini göz önüne almıştır. Örneğin acemlere mektup yazmak istediğinde “onlar mühürsüz mektubu okumazlar” denilmiş, bunun üzerine o da gümüşten bir mühür yaptırmıştır ve mühürün üzerine Muhammed Resulallah yazdırmıştır (Hamidullah, 1967, s. 25; İbn Sa’d, 2015, s. 198). İslam Peygamberinin mektupları, diplomatik yazışmalar yönünden önemli özellikler taşımaktadır. Habeş Kralı Necaşi Ashama’ya gönderdiği mektuplardan biri şu şekildedir.

“Esirgeyen başıslayan Allah adıyla...

Bu Peygamber Muhammed’den Habeş’in ulusu Necaşi Ashame’ye mektubudur.

Selâm, hidayete tâbi olanlara, Allah’a ve Peygamber’ine iman edenlere, Allah’ın bir ve ortaksız olduğuna, zevce ve çocuk edinmediğine, Muhammed’in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet edenlere olsun. Ben seni Allah’ın davetine çağırıyorum. Çünkü ben Allah’ın elçisiyim. Müslüman ol, kurtul. ‘Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda ortak bir kelimeye Allah’tan başkasına tapmamak O’na hiçbir şeyi ortak koşturmak, Allah’tan başka birbirimizi rabler edinmemek üzere gelin. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz Müslümanlarız, deyin’ Eğer kabul etmezsen, kavminden bütün Hristiyanların günahı sanadır.” (Beyhakî, 1969, s. 78; Hamidullah, 2003, ss. 116-117).

Burada kullanılan dil, nezaket ve barışı önceleyen ve karşıdaki muhatabının kalbini ve zihnini kazanacak şekilde kelimelerin kurgusu, bize İslam Peygamberinin diplomasi dilini bildiğini göstermektedir. Habeş Kralı Necaşi’ye giden ikinci mektubun diplomatik açıdan yine önemli sonuçları olmuştur. İkinci mektup, Hz. Peygamberin

Necaşî'den dönemin Mekke lideri olan Ebu Süfya'nın kızı Ümmü Habibe'yle evliliği için arabulucu olmasına ilişkindir. Bu mektup neticesinde Ebu Süfyan'ın olur vermesiyle evlilik gerçekleşmiş ve Ebu Süfyan'ın Hz. Peygambere karşı olan tutumunda yumuşamalar olmuştur (Akgül, 1999, ss. 97-98). Bu evlilik, Hz. Peygamberin Mekke yönetimiyle ve dolayısıyla Mekkelilerle bağıni kuvvetlendirmiştir. Ayrıca yine bu mektup, Necaşî'ye sığınan Müslümanların Habeşistan'da korunmalarının garantisi olmuştur (İbn Sa'd, 2015, s. 199). Bu örnekteki gibi Hz. Peygamberin benzer birkaç evliliği daha olmuştur. Müstalik kabilesi ile Müslümanlar arasında olan şiddetli sorunlar, Hz. Peygamberin bu kabileden Cüveyriyye bint Haris ile evliliği sonrasında yeni bir dönem başlamış ve sorun bu şekilde çözüm yoluna girmiştir (İbn İshak, 2004, s. 443). Safiye bint Huyey ile Hz. Peygamberin evliliği, Hayberli esirlerin serbest bırakılması ile neticelenmiştir (Habeş, t.y., s. 28). Son olarak Hz. Peygamberin umrede iken Hz. Meymune ile evliliği, Mekkelilerin Müslümanlara karşı davranışlarının yumuşamasına, hasmane tavırlarının tavsamasına vesile olmuştur. Bu nedenle Hz. Peygamber, Mekkelilere aracı göndermiş ve düşün sebebiyle kendileri için yemek hazırladığını bildirerek Mekkelilerle iletişim kurmaya çalışmıştır (İbn Hişâm, 1955, ss. 904-905). Hz. Peygamberin bu evlilikleri ile diplomatik bakımdan başarılı sonuçların alınması o günün şartlarında avantaj sağlamak veya içinde bulunulan zor şartların değişimi için taktiksel davranışlar olarak değerlendirilmemelidir. Hz. Peygamberin bu evlilikleri, peygamberlik görevini ifa açısından farklı kabile ve toplumlarla iletişim kurarak İslam'ı kendilerine anlatma imkânı ve var olan sorunların çözümüne katkı sağlamıştır.

Yeniden mektup örneklerine dönecek olursak Hz. Muhammed (s.a.v.), Hristiyanlara da mektup göndermiştir. İslam'a davet motivasyonu ile toplamda 6 hükümdara mektup gönderilmiştir (Öztürk ve Ünal, 2007, s. 13). Bizans İmparatoru Herakleios'a elçi olarak Dihye b. Halife el-Kelbî'yi (İbn Hişâm, 1985, s. 350) görevlendiren Hz. Peygamberin mektubu⁶ şöyledir:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Bizans İmparatoru Herakleios'a,

Hidayete uyanlara selâm olsun. İslam'ı kabul et ki kurtuluşa eresin ve Allah da ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen sorumluluğun altındaki insanların (Erisiyyin) günahını sen çekersin. De ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan söze gelin: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da içimizden bazıları diğer bazıları rab edinmesin. Eğer yine yüz çevirirlerse 'Şahid olun ki biz Müslümanlarız' deyin (Taberi, 1973, ss. 429-431; Hamidullah, 1990, s. 116; Karaman, Çağrı, Dönmez ve Gümüş, 2006, s. 592).

Burada davet dilinin nezaketiyle birlikte davetin kabul edilmemesi durumunda toplumun dahi günahlarının hükümdara yükleneceği şeklinde bir uyarı söz konusudur. Hükümdarlar, lider şahsiyetler olduğu için takip edilen kişilerdir. Bu sebeple hükümdarın Müslüman olması, kitleler halinde toplum nezdinde kabul görecektir ve kitleler halinde Müslüman olmanın da anahtarı niteliğindedir. Zira hükümdarlar üzerinden İslam'ın daha geniş kitlelere ulaştırılması ve kitlelerce benimsenmesi daha kolay olacaktır. Hz. Peygamberin mektuplarındaki hitapları ve talepleri mektupların

⁶ Mektupların içeriği bakımından tartışmalar vardır. Tartışmalar için bkz. Mehmet Azimli, (2011) "Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Herakliyus'a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 4, IV, s. 7, 13-37.

özünü oluşturmaktadır. Dönemin şartlarında otorite sahipleri, makamlarını kaybetme endişesiyle İslam dinine karşı çıkmışlardır. Bunu bilen Hz. Peygamber, imparatorları İslam'a, bir olan Allah'a ve kendisini peygamber olarak kabul etmeye davet etmiştir. Bunun dışında imparatorların, hükümdarların makamlarına, konumlarına halel gelecek bir ifadesi bulunmaması dikkat çekicidir. Diğer taraftan Hristiyan olan Habeşistan Kralı Necaşi'ye yazdığı mektupta Hz. İsa hakkında vurguladığı noktalar, oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca tebliğ vazifesini yerine getirmek üzere muhataplarını İslam dinine davet ederken gerçek dışı, muhatabını sadece ikna etmek için taktiksel ifadeler kullanmamış, Necaşi'ye gönderilen elçi ve mektup örneğinde olduğu gibi istikrarlı bir güven tesis etmek üzere mektup yazdığı ve elçiler gönderdiği anlaşılmaktadır.

Diplomatik Dil Kullanımı

Hz. Peygamber, gayrimüslimlerle konuşurken diplomatik bir dil kullanmıştır. Bu konuda iki örnek sunulabilir. Bedir Savaşı'ndan önce Hz. Peygamber ve sahabeleri gelip yerlerini almış ve Hz. Peygamber araziye teftişe çıkmıştır. Konakladıkları yere yakın bir yerde yaşlı bir adamla karşılaşmıştır. Adama hem müşrikler hem de Müslümanlar hakkında sorular sormuştur. Adam oldukça faydalı bilgiler vermiş, sonra "siz kimlerseniz?" diye sormuştur. Hz. Peygamber de "biz sudanız" demiştir. Bununla da Allah'ın insanı sudan yarattığını kastetmiştir. Adam, "Irak suyundan mı?" dese de buna cevap vermemiş ve orayı terk etmiştir (İbn Kesîr, 1995, s. 75). Hicretin 7. yılında Hudeybiye Musalahası yapılmıştı. Mekkeliler, 8. yılda anlaşmaya aykırı olarak Bekir oğullarının Huzaa kabilesine saldırmasına yardım etmişlerdi (İbn Hişâm, 1985, s. 390, 394). Bunun üzerine Hz. Peygamber, Mekkelilere mektup yazarak anlaşma şartlarını hatırlatmıştır. Öldürülenlerin diyetini vermelerini veya Bekir oğullarıyla ittifaklarını kesmelerini ya da savaşa hazır olmalarını ihtar etmiştir (Bozkurt ve Küçükaşcı, 2003, s. 557).

Mekkeliler, başlangıçta savaşmaya karar vermiş, Hz. Peygamberin elçisine de bunu söyleyerek göndermişlerdir. Fakat sonra pişman olmuş ve anlaşmayı yenilemek için Ebû Süfyan'ı Medine'ye göndermişlerdir. Ebû Süfyan, Hz. Peygambere gelmiş, anlaşmayı yenilemek ve müddeti uzatmak istemiştir (Taberî, 1973, ss. 44-46; Kazıcı, 2009, ss. 315-316). Hz. Peygamber ona, "*Bunun için mi geldin? Sizin tarafınızda bir şey mi oldu? Biz Hudeybiye'de verdiğimiz söz üzereyiz. Onu değiştirmeyiz.*" demiş ve anlaşmayı yenilememiştir. Ebû Süfyan, bazı sahabeleri dolaşıp onlardan yardım istese de bir sonuç alamamıştır. Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine Ebû Süfyan, mescitte ayağa kalkıp halkın içinde anlaşmayı yenilediğini söylemiş ve Mekke'ye dönmüştür. Olup biteni dinleyen Mekkeliler, "*Sen bize doyurucu bir bilgi getirmedin. Şimdi savaşa mı hazırlanacağız yoksa barış devam ediyor da emniyette miyiz belli değil*" demişlerdir. Bu belirsizlik, onları ne yapacağını bilmez bir hale getirmiştir. Kısa bir zaman sonra da Hz. Peygamber, 10.000 kişilik bir orduyla Mekke'ye yürümüş ve fetih gerçekleşmiştir (İbn Kesîr, 1995, s. 508). Hz. Peygamberin Ebû Süfyan'a verdiği cevap gayet diplomatik bir üslupta olmuştur. Eğer öyle değil de siz anlaşmayı bozdunuz, bunun sonucuna katlanacaksınız, size savaş ilan ediyorum demiş olsaydı, Mekkeliler de hemen ordu toplar ve savaşarlardı. Oysa yukarıda verilen cevap, Mekkelileri bir kafa karışıklığına itmiş ve Mekke'nin kolay bir şekilde fethini sağlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Diplomasi, asırlar öncesinde uygulamaları olan ve birçok çeşidi bulunan bir kavramdır. Diplomasi çeşitleri zaman içinde uygulama yöntemleri başta olmak üzere birçok

değişikliğe uğramıştır. Diplomasi uygulamalarına örnek olarak Hz. Peygamberin pratiklerini daha iyi vurgulamak bakımından konuyla ilgili Batı düşünce yapısına bakmak gerekir. Roma ve Bizans gibi imparatorluklar, diğer devlet/imparator gibi aktörlerle olan diplomatik ilişkilerinde menfaat merkezli bir politika takip etmişler, bunun sonucu olarak muhataplarını aldatma, onlara hile yapma gibi yollara başvurmuşlardır. Aynı şekilde Batı düşünce akımının devamı olarak Birleşik Krallık'ın süper güç olarak dünyaya hükmettiği bir dönemde İngiltere Başbakanı Palmerston'un ebedi dost ve düşman yoktur, değişmez çıkarlar vardır (Keating, 2004, s. 8) şeklinde belirttiği bu gayr-ı insani anafor, ulus devletlerin dış politika karar alıcıları için şablon olarak kullanılmıştır. Güneş batmayan Krallık tarafından yönetilen sömürgelerde acımasızca bu söze uygun politikalar takip edilmiştir. Hegemonik güç olarak Birleşik Krallık, sömürü ve asimilasyonu Palmerston'un sözüyle meşrulaştırmış ve takip eden İngiliz yönetimleri için bu politika, mubah hale gelmiştir.

Etki-tepki reaksiyonuyla Birleşik Krallık dışındaki diğer aktör devletlerin de çıkar-menfaat odaklı dış politika benimsemeleri sonucu çıkar merkezli diplomasi, günümüzde aksi düşünülemez bir dış politika felsefesi haline gelmiştir. İngiliz siyaset felsefecisi Thomas Hobbes'un "insan insanın kurdudur" metaforu da temel bir parametre olarak insanı zararlı ve düşman gören bir yaklaşıma sahip olduğunu gösterir. Bu yaklaşıma göre insan, kendi türünden zarar görmemek için önlem almak zorundadır, çünkü insanın doğal düşmanı yine insandır. Bunların bir sonucu olarak modern diplomasi; çıkar, tahakküm, sömürü, adaletsizlik bağlamında "insan tehlikelidir" ve kontrol altında tutulmalıdır, yaklaşımı üzerine kurulmuştur. Batı merkezli diplomasisinin kodlarını bu politik felsefe oluşturmuştur. Hz. Peygamber, nebevî bir yaklaşımla insanı, inancı ve etnik kökeni ne olursa olsun "mükerrerem, saygın, ikram edilen" (Hanbel, 1985, s. 45) varlık olarak görmüş ve yine insanı, "eşrefi mahlûk" (varlıkların en şerefli) olarak niteleyen bir yaklaşıma sahip olmuştur. Bu bakımdan Hz. Muhammed (s.a.v.); inanç temelli, adalet ve ahlaki ilkeleri esas alan iletişim ve evrensel değerler zemininde bir diplomasi anlayışına sahip olmuştur. Hz. Peygamberin, peygamberlik sıfatları ile "zarurat-ı diniye" diye tarif edilen dinin-insanların vazgeçilmez 5 temel insan hakkının onun diplomasi pratiklerinde temel hareket noktası olduğu ve böylece toplumların barış içinde yaşamasının teminine çalıştığı görülmektedir.

Hz. Peygamber, barış döneminde barış şartlarına uygun davranmış, aleyhine bile olsa verdiği sözden dönmemiş örneğin, Hudeybiye Musalahası'na sadık kalmıştır (Müslim, 1991, s.98). Ancak gerektiği zaman Hudeybiye Musalahası hakkında görüşme yapmaya gelen Ebu Süfyan örneğinde olduğu gibi stratejik davranmış, muhataplarına diplomatik dil kullanarak kendi planlarının deşifre olmasını önlemiştir. Böylece Mekke'nin fethi kan akmadan gerçekleşmiştir. Hudeybiye Anlaşması öncesinde kendisini-Medine İslam Devleti'ni, Mekkelilerin tehdit ettikleri bir dönemde Hz. Peygamber, 627 yılında fakir Mekkelilere yardım göndererek Mekkelilerle iletişimini sağlamlaştırmış ve ilişki geliştirmiştir. Bu adımlar; Mekke'nin fethini, Mekkelilerin Hz. Peygambere ve dolayısıyla İslam'a yaklaşımını kolaylaştırmıştır. Benzer şekilde Medine Şehir Devleti'nin temellerini atarken Müslümanların dışındaki diğer din mensuplarıyla farklı kültürlerle sahip topluluklarla yapılan müzakerelere uygun olarak temel hak ve özgürlükler çerçevesinde Medine Sözleşmesi'ni oluşturmuş ve bu çerçevede bir yönetim anlayışı sergilemiştir. Hz. Peygamberin diplomasi pratiklerinde yalnızca diğer devletlerle değil, birlikte yaşayacağı ve kendisinin daha baskın güç olmasına rağmen

toplumun diğer kesimlerini de kucakladığı bir politika izlediğini vurgulamak gerekmektedir.

Hız. Peygamberin ; elçi veya mektup göndermesi, gelen elçileri kabul etmesi, elçileri hediyelerle uğurlaması dönemin diplomasi pratiklerinin en önemli örneklerindendir. Gönderilen mektuplar ve elçiler, muhataplarının özelliklerine göre değişmektedir. İslam Peygamberi, elçi gönderirken hedef ülkeye uygun elçiler seçtiği gibi mektuplarda da buna dikkat etmiş, mühür kullanan Bizans ve Sasani hükümdarlarına yazılan mektuplar için mühür kullanmıştır. Mektuplar hükümdarların konumları dikkate alınarak ünvanlarına yaraşır şekilde ve diplomasiye uygun, gerektiğinde muhataplar taltif edilerek yazılmıştır. Mektuplarda ölçülü şekilde taltif, uyarı ve tehdit dili de bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından günümüzde inanç temelli diplomasi mümkün mü, reel politik ve inanç temelli diplomasinin birlikte yürütülmesi ne gibi sonuçlar doğurur, bir devletin reel politik veya çıkar temelli dış politikasına rağmen ahlak temelli diplomasi yürütmesi ne derece mümkündür gibi sorulara cevap arayan çalışmalar yapılabilir. Nitekim Hız. Peygamber'in diplomasi pratiklerine örnek teşkil eden inanç temelli uygulamaları, günümüz çatışmacı ve menfaate dayalı diplomasi anlayışına çözümler ve fırsatlar sunacak, modeller oluşturacaktır. Bu modeller, çözüm bekleyen birçok konunun çözümüne ışık tutacak ve küresel barışa katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Etik kurul izni gerektirmemektedir
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50). Veri Toplanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50). Veri Analizi: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50). Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50). Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50).
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	No ethical committee approval is required.
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50). Data Acquisition: 1. Author (%50), 2. Author (%50). Data Analysis: 1. Author (%50), 2. Author (%50). Writing up: 1. Author (%50), 2. Author (%50). Submission and Revision: 1. Author (%50), 2. Author (%50).

Kaynakça | References

- Akdemir, F. (2018). Kur'an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 51-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/38695/449755>
- Akgül, M. (1999). Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Evlilikleri Üzerine Bir İnceleme. *EKEV Akademi Dergisi*, 1/ 4: 97- 98.
- Argun, S. (2022). Dini Diploması ve Diyanet İşleri Başkanlığı. *Cihannüma Dergi Kamu Diploması*, (11), 43-49. https://www.cihannuma.org/uploads/sayfa-resimleri/cihannuma-dergi-11-sayi_80242_.pdf
- Arslantaş, N. (2005). *Emeviler Döneminde Yahudiler*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Arslantaş, N. (2016). Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler. İstanbul: Kuramer Yayınları.
- Avcı, C. (2003). *İslam Bizans İlişkileri*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Aydeniz, N. (2018). Kampüs Camileri ve Üniversite Gençliği. Program adı: Uluslararası Cami Sempozyumu, Malatya. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları. <https://124.im/5WnB1PV>
- Azimli, M. (2011). Hz. Peygamber'in Bizans İmparatoru Heraklyus'a Gönderdiği Davet Mektubu Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Hikmet Yurdu*, 4(4), 13-37. https://isamveri.org/pdfdrgr/D03434/2011_7/2011_7_AZIMLIM.pdf
- Belazuri, A. (1996). *Ensabü'l Eşraf* (1. bs, C. 1-221). Beyrut: Daru'l Fikr.
- Bergstrom, H. (2018). Public Diplomacy in the Digital Age. *Diplomatic Courier*. <https://www.diplomaticcourier.com/posts/public-diplomacy-in-the-digital-age>
- Beyhakı, E. B. (1969). *Delâilü'n-Nübüvve* (C. 1-7). Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Boynukalın, M. (2011). *Tebliğ*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 40, ss. 218-219). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Bozkurt, N. ve Küçükaşçı, M.S., (2003). *Mekke*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, c. 28/557
- Bulut, M. (2012). *İsmet*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 23, ss. 134-136). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismet--kelam>
- Çağrı, M. (2009). *Sıdk*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 37, ss. 98-100). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çelik, N. (2019). Hz. Peygamber'in (sav) Diplomatik İlişkilerinin Mahiyeti ve Temel Hedefi. *Hadith*, (2), 72-109. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3353535>
- Çınar, M. (2013). *Zarûrât-ı Diniyye*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 44, s. 138). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çiftçi, H. (2015). Siyaset Kültürümüzde Ahde Vefâ ve Nakz-i Ahd. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 73-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25890/272807>
- Danişmend, İ. H. (1954). *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu* (C. 1). İstanbul:

Kanaat Kitabevi.

Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Demircan, A. (2024). *H. Peygamber'in Yahudilere Yönelik Tebliğ Faaliyetleri*. A. Demircan (Ed.), *H. Peygamber'in Muasırlarıyla Münasebetleri -III: Yahudilerle Münasebetler*: C. İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantıları Dizisi: 112. İstanbul: Ensar Neşriyat. https://www.isav.org.tr/img/20240520__9678918719.pdf

Durmaz, Y. (2012). Muhammed b. Ali b. Ahmed İbn Tolun Ed-Dımeşki'nin (953/1546) Hayatı, Eserleri ve H. Peygamber Dönemi Vesikalarına Dair İlamu's Sailin An Kütübi Seyyidi'l-Mürselin Adlı Eseri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi.

Ebû Dâvûd, S. b. el-E. (1992). *Es-Sünen* (No, 2761, 4214). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

El-Fetlavi, S. H. (2018). *H. Muhammed'in (S.A.S) Diploması Anlayışı* (1. bs; M. Işık, Çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları.

Erul, B. (2012). *Veda Hutbesi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 42, ss. 591-593). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Fayda, M. (2009). *Senetü'l-Vüfûd*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 36, ss. 520-521). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

Habeş, M. (t.y.) *el-İslam ve'd-diplomasiyye kıraatün fi kıyami'l-diplomasiyye fi'l-İslam*, Devha: Mektebetü'l-Arabi.

Hamidullah, M. (1967). *Hemmam İbn Munebbih'in Sahifesi* (T. Koçyiğit, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Hamidullah, M. (1990). *H. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu* (M. Yazgan, Çev.). İstanbul: Beyan Yayınları.

Hamidullah, M. (2003). *İslâm Peygamberi* (S. Tuğ, Çev.). İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.

Hanbel, A. B. (1985). *El-Müsned* (No: 27508), C. 45/499; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Ed.). Beyrut: Ebû Hâcîr Muhammed Saîd Besyûnî.

Hasanoğlu, E. (2024). *İslâm Öncesi Arap Yahudi İlişkileri*. A. Demircan (Ed.), *H. Peygamber ve Muasırları-III: Yahudilerle Münasebetler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

İbn Hişâm, E. M. (1936). *Es-Siretü'n-Nebeviyye* (C. 1-4; Mustafa Sakka, İbrahim Ebyari, Abdülhafız Şelebi, Ed.). Mısır: Mustafa Elbânî el-Çelebî ve Evlâduhu.

İbn Hişâm, E. M. (1955). *Es-Siretü'n-Nebeviyye* (C. 1-2; Mustafa Sakka, İbrahim Ebyari, Abdülhafız Şelebi, Ed.). Mısır: Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa.

İbn Hişâm, E. M. (1985). *İslam Tarihi* (C. 1-4; H. Ege, Çev.). İstanbul: Kahraman Yayınları.

İbn İshak, M. (2004). *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*, thk. Ahmet Ferid, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l İlmiyye.

- İbn İshak, M. (2012). *Siretü İbn İshak* (M. Yassıkaya, Çev.). İstanbul: Düşün Yayınları.
- İbn Kesir, Ö. (1995). *El-Bidâye Ve'n-Nihâye* (C. 1-15; M. Keskin, Çev.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Sa'd, M. (2015). *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir Tabakat* (C. 1-5; A. Demircan, Çev.). İstanbul: Siyer Yayınları.
- İskit, T. (2018). *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İşpirli, M. (1995). *Elçi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 11, ss. 3-15). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Keating, G. (2004). Opportunities and Obstacles: Future Australian and New Zealand Cooperation on Defence and Security Issues, The Australian National University. Strategic and Defence Studies Centre.
- Kalın, İ. (2012). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. A. Özkan & T. E. Öztürk (Ed.), Kamu Diplomasisi (ss. 145-160). Tasam Yayınları.
- Kapar, M. A. (2017a). *Heyetler* (Ş. Öz, Çev.). İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Kapar, M. A. (2017b). *İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî*. İstem, 15(30), 271-285. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/33566/336788>
- Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K. & Gümüş, S., (2006). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (C. 1-5). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kazıcı, Z. (2009). *H. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Kettani, M. A. (1990). *Et-Teratibü'l-İdariyye* (A. Özel, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kurtubi, M. bin A. (1999). *El-Camiu Li-Ahkamî'l-Kur'ân* (C. 7; M. . B. Eryarsoy, Çev.). İstanbul: Buruc Yayınları.
- Kutluay, İ. (2009). Hz. Peygamber'in Zeyd b. Sâbit'e Yahudi Yazısını/Dilini Öğrenme Talimatı Vermesi İle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 7(2), 129-157. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/htd/issue/41476/501224>
- Leonard, M., Stead, C., & Smewing, C. (2006). Public Diplomacy. *The Foreign Policy Centre*. <https://fpc.org.uk/wp-content/uploads/2006/09/35.pdf>
- Müslim, E. H. (1991). *El-Câmi 'u's-Sahîh* (4. bs, C. 5). Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Nicolson, H. (1970). *Diplomasi* (M. Ergin, Çev.). İstanbul: As Basımevi.
- Önkal, A. (1989). *Ahnes b. Şerik*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 2, s. 174). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Önkal, A. (2016). *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- Öztürk, H., & Ünal, S. (2007). Hz. Muhammed'in Hristiyanlarla Yapmış Olduğu Diplomatik Münasebetlerin Evrensel Boyutu. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 11-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatilahiyat/issue/68397/1066685>
- Papp, D. S. (1991). *Contemporary International Relations: Frameworks for Understanding*. New York: MacMillan Publishing Company.

- Sayın, Y. (2011). Din ve Uluslararası İlişkiler: İslam'ın Dış Politika Kuramı. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (17, İmam-ı Azam Ebu Hanife özel sayısı), 233-262.
- Semerkindî, E. L. (2007). *Tefsirul Kur'ân* (M. Karadeniz, Çev.). İstanbul: Özgü Yayıncılık.
- Sönmez, M. (2022). Aklı Yerinde ve Zamanında Kullanma Perspektifinde Peygamberlerin “Fetânet” Sıfatı. *Kader*, 20(2), 723-744. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1185821>
- Şulul, K. (2011). *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Taberi, E. C. (1973). *Tarih-i Taberi Tercemesi* (C. 2-3). Konya: Can Kitabevi.
- Toksarı, A. (1995). *Emanet*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 11, ss. 81-83). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tüzün, İ. (2021). *Kur'an ve Sünnette Ahde Vefa* (Sözünde Durma). Kur'an ve Sünnet'te Vefa, 39-48. Şanlıurfa. <https://ilahiyat.harran.edu.tr/assets/uploads/sites/58/files/xv-uluslararası-mevlid-i-nebicirc-sempozyumu-bildiriler-kitabi-12012022.pdf>
- Vâkîdî, M. Ö. (2014). *Kitâbu'l-meğâzî* (Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları) (C. 1-3; M. K. Yılmaz, Çev.). İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Yaman, A. (2009). *Siyer*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 37, s. 82). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.